

УДК 37.015.31:179.3 (430)

**Наталія КРОПОЧЕВА**

*науковий співробітник відділу історії освіти*

*Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.*

*м. Київ*

**e-mail:** veritas59@i.ua.

**ЕРІКА ГАРТМАНН – ДОСЛІДНИК ДІЯЛЬНОСТІ  
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В НІМЕЧЧИНІ:  
ІДЕЇ ПЕДАГОГІКИ ДОБРА В ДІЯЛЬНОСТІ ДОСЛІДНИЦІ  
2003–2010 рр.**

*На основі огляду публікацій Е. Гартманн в 2003–2010 рр. про пошуки нових шляхів взаємодії та виховання «нового» ставлення людини до природи та фауни, сформульовано та викладено основні погляди її автора на місце людини в світі, виявленні системи її цінностей; виникненні і закріпленні такої негативної риси характеру як жорстокість, впливу її на процес соціалізації дитини. На основі викладених відомостей про діяльність Е. Гартманн, констатовано, що саме поняття «любов до тварин» в її розумінні об'єднує наступні елементи: емотивний, естетичний та діяльнісний, що в теоретичному значенні певним чином уможлиблює організаційну, змістову направленість діяльності громадських організацій захисту безпритульних тварин в Німеччині.*

*Ключові слова:* Еріка Гартманн, соціалізація дитини, любов до тварин.

Ми досить часто вибудовуємо і шукаємо аргументи для наших уподобань в звичайному житті, у сфері професійного становлення та в інших видах діяльності. Насамперед це стосується людей, професійна діяльність яких формується, викристалізовується під впливом ідей особистостей, яких, за словами Е. М. Ремарка, можна схарактеризувати такими словами: в темні часи добре видно світлих людей. Такою особистістю в професійному зростанні німецької дослідниці Еріки Гартманн став Василь Олександрович Сухомлинський.

Як зазначає О. В. Сухомлинська, значення діяльності Е. Гартманн, з-під пера якої вийшла «перша в історії сухомлиністики монографія, присвячена аналізу творчості В. О. Сухомлинського», є важливим чинником виникнення зацікавленості у дослідницькому просторі Німеччини до його педагогічної спадщини [4].

Сформульовано гіпотезу дослідження: діяльність відомої німецької дослідниці Еріки Гартманн, дослідниці творчості В. О. Сухомлинського, розглянуто в рамках етичної концепції, базовим концептом якої названо «любов до тварин». Викладено авторське розуміння становлення означеної концепції та висловлено припущення стосовно спорідненості її концептуальних засад зі стрижневими концептами педагогіки добра В. О. Сухомлинського; виявлено смислові таморально-етичні наскрізні лінії, що характерні для теоретиків руху захисту прав тварин в німецькомовному сегменті європейського інформаційного простору.

Якщо розглядати публікації німецької дослідниці Е. Гартманн, присвячені творчості В. О. Сухомлинського в бібліографічному контексті, до слова буде згадати бібліографічні покажчики, (1978, 1987, 2001, 2008, 2013 і 2018 рр.), в яких досить ґрунтовно і повно висвітлено науковий доробок німецької дослідниці, починаючи з 1984 р., коли з'явилася зазначена вище монографія Еріки Гартманн «Педагогіка між людьми і виробництвом в моральному вихованні за В. О. Сухомлинським» і 2010 рр., публікацією в журналі «Шлях освіти» статті: «Сухомлинський: критик радянської та капіталістичної системи: новий погляд на спадщину класика педагогіки» [2; 3].

Зрозуміло, що хронологічний діапазон публікацій має досить значний хронологічний проміжок, що, певним чином, обумовлено зміною ідеологічних, політичних векторів розвитку німецького суспільства, так і беззаперечним впливом цих факторів на життєві пріоритети німецької дослідниці. Незмінними залишилися професійні й особистісні константи, що відобразилися в подальшій творчості Еріки Гартманн.

Що ж слід розуміти під такими зрозумілими для нас поняттями «добро» і «зло»? З позицій філософських течій, як неокласичного, так і постмодерністського напрямів, в яких еклектичне полотно сконструйовано з етнічних, національних, релігійних та інформаційних елементів з певною рефлексивною символікою і термінологічною новизною, слова «добро» і «зло» вже самі по собі за лексичним складом є позитивно і негативно

зафарбованими уже за своїм змістовим визначенням.

Добро, за В. О. Сухомлинським, це насамперед міра, з якою людина підходить до пояснення й оцінки людських стосунків; «охоронець совісті людини, спонукач моральної, непохитної, духовної стійкості, ідейної мужності» [5]. Як бачимо, сутність добра «вплетено» в безпосередню діяльність людини в суспільстві, воно розуміється як засіб і зброя в боротьбі людини за торжество справедливості, як діяльність, праця, воля у непримиренності насамперед до зла [1].

Зробимо спробу виявити та розглянути, як розкрито основні поняття педагогіки добра В. О. Сухомлинського у діяльності відомої німецької дослідниці його творчості Еріки Гартманн.

Так, в 2003 році було опубліковано результати дослідження Е. Гартманн (Tierliebe. Die Vernunft der Kinder = Любов до тварин. Пізнавальне дорослішання дітей на основі 17-ти інтерв'ю з дітьми) (переклад автора статті – Н. К.) [8].

На думку дослідниці, яка аргументована результатами проведеного анкетування дітей віком від 5-ти до 15-ти років, жорстоке поводження з домашніми тваринами впливає на виникнення і закріплення такої негативної риси характеру як жорстокість, на якість процесу соціалізації дитини. Психологічні травми, отримані дітьми внаслідок жорстокого поводження з тваринами (мається на увазі всі форми прояву цієї риси – розведення і «забиття» свійської худоби і т. п.), обумовлюють подальше життя дитини. На думку авторки, любов до тварин у дітей носить підсвідомий, інтуїтивний характер, що має глибокі моральні підвалини. Дилема відносин в родині, яка виникає і формує першу психологічну травматичну ситуацію, в якій існування домашнього улюбленця (в основному, це свійські тварини) залежить від практичних міркувань дорослих. Який результат можна передбачити у подальшій соціалізації дитини при такому відношенні до тварин?

Авторка обґрунтовує тезу про взаємозв'язок травматичного досвіду дитини після пережитого нею стресового стану після вбивства домашніх тварин з ідентифікацією себе як суб'єкта насилля жертви або жертви. В обох випадках цей стан стає одним із етапів прихованого почуття провини дитини. Адже і в школі, і в інших осередках соціалізації споживання їжі тваринного походження сприймається як данність, де нівелюється почуття провини за те, що ти їси [8].

Сподівання авторки на те, що модель нової педагогічних відносин ґрунтуватиметься на засадах вільного волевиявлення дитини, прояву емоційного співпереживання, особливо до тварин, –

детерміновано такими чинниками: альтруїстичною відданістю і любов'ю до тварин, що наповнює життя дитини повноцінним та багатограним змістом.

Знайомлячись зі змістом книги і читаючи рецензію С. Бітц, яка, як і авторка книги, є членом громадської спілки захисту тварин, стверджується теза: дітям властива вроджена турбота і любов до тварин, що обов'язково повинно враховуватись у педагогічній діяльності [6].

Звичайно, перелік основних віх біографії Еріки Гартманн 2003–2010 рр., не можна продовжувати лише на основі рецензій на її праці означуваного періоду. Нам конче потрібно окреслити весь діапазон (в усякому разі спробувати це зробити) діяльності Е. Гартманн упродовж зазначених років.

Так, найбільш значимими суспільними подіями життя німецької дослідниці можна вважати участь в роботі Міжнародного вегетаріанського товариства (International Vegetarian Union) (IVU), зокрема в 38-му конгресі цієї організації, що проходила в Дрездені (27–03.08.2008 р.) [8].

Досить характерним і вагомим результатом участі в цьому відомому на зарубіжних теренах об'єднанні стала її доповідь в рамках означеного заходу: «Symptomatik derpsy chis chen Folgendes Fleischkonsum = Симптоматика психічних наслідків споживання м'яса. Текст доповіді, на жаль, не можливо проаналізувати, так як матеріали форуму викладено в графічному форматі з переліком лише тематики доповідей [10].

Ще одним, на наш погляд, суттєвим етапом в біографії дослідниці є участь в діяльності німецько-болгарської спілки охорони безпритульних тварин. Головним чинником виникнення людяності в дитини вона беззастережно визнає необхідність нових відносин людей і тварин [10].

Вивчаючи праці Еріки Гартманн, мимоволі вибудовуєш основні конструкти, в змісті яких сфокусовано основні поняття її подальшої дослідницької траєкторії, котру можна розглядати в єдності та подальшому розвитку концепції «Терапія за допомогою тварин», засновником якої став Борис Левінсон, послідовниками та продовжувачами цієї справи в Німеччині можна назвати Магнуса Швантьє і Гюнтера Штольценберга [9; 11]. Акцентуючи увагу на цих особистостях, які внесли вагомий вклад в становлення концептуального, організаційного та медійного забезпечення діяльності об'єднань захисників прав тварин середини 20-х років минулого століття і які стояли у витоків руху захисту і порятунку домашніх тварин, можемо стверджувати, що їхні праці досить добре відомі Еріці Гартманн. Зокрема, в статті, опублікованій в журналі «Шлях освіти» в

2010 р., викладено систему аргументації, заснованій на працях зазначених вище дослідників.

Таким чином, узагальнюючи викладені вище відомості про професійні й дослідницькі орієнтири в діяльності відомої німецької дослідниці, слід зазначити, що саме поняття «любов до тварин» в її розумінні об'єднує наступні елементи: емотивний, естетичний та діяльнісний. Виділяючи елементну структуру, ми намагаємося увійти в тонку сферу відносин людини і «братів наших менших», певну ілюзорність і слабкість зв'язку яких набуває дедалі все більш відстороненого і прагматичного характеру. За звичним для нас змістом поняття «любов до тварин» приховано глибинні психологічні та соціальні пласти смислів, кожному з яких відповідають наукові узагальнення, що зроблено на основі соціальної, педагогічної практики, наукових розвідок українських та німецьких фахівців.

Особлива цінність різносторонньої діяльності відомої німецької дослідниці діяльності Василя Олександровича Сухомлинського полягає в дотриманні і продовженні тих традицій, які закладені в педагогічній спадщині великого гуманіста, а саме: продовження вивчення його спадщини в новому цивілізаційному вимірі, який поєднує і теоретичні здобутки, започаткування такого напрямку як філософія ненасильства, що продукує нові концепції захисту прав тварин; альтернативного (рослинного) способу харчування як базового постулату буття особистості.

Отже, подальша діяльність Еріки Гартманн, особливо в 2003–2010 рр., проходила в рамках гуманістичної парадигми, в основі якої концепт «любов до тварин» визнано стрижневим поняттям її морально-етичної концепції.

### Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Педагогіка добра у спадщині В. О. Сухомлинського // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2014. Вип. 1.46 (108). С. 21–25. Бібліогр.: 7 назв.
2. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. (Серія «Видатні педагогіки світу» ; вип. 12).
3. Гартманн Е. В. О. Сухомлинський: критик радянської та капіталістичної системи. Новий погляд на спадщину класика педагогіки [Переклад з німецької Ірини Гоштинар] // Шлях освіти. 2010. № 1 (55). С. 32–37. Бібліогр.: 25 назв.
4. Деякі аспекти еволюції сприйняття творчості В. Сухомлинського : дорога довжиною в 40 років // В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів: монографія / упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол.; О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. С. 74–96.
5. Сухомлинський В. О. Будьте доброзичливими. – Сто порадчителів. Вибр. твори у 5-ти т. Т. 2. К. : «Рад. школа», 1976. 670 с.
6. Bitz S. Erika Gartmann: Tierliebe. Die Vernunft der Kinder : [рецензія на книгу Е. Гартманн] Silke Bitz // Altex. 2008. № 2. S. 141. Режим доступу: [http://www.altex.ch/resources/altex\\_2008\\_2\\_141\\_143\\_BookRev1.pdf](http://www.altex.ch/resources/altex_2008_2_141_143_BookRev1.pdf).
7. Gartmann E. Pädagogik zwischen Menschen und Guterproduktion. Zur Sittlichkeitserziehung von V. A. Suchomlinskzs. München, 1984. 201 s.
8. Gartmann E. Tierliebe. Die Vernunft der Kinder. Berlin : Shaker Verlag, 2003. 220 s.
9. Günter Stolzenberg. Die ganze Tierwelt ruft um Hilfe. Drei Eichen Verlag, München. 1965. S. 53–98.
10. Deutsch-Bulgarische Straßentier-Nothilfe. V. = Німецько-болгарська допомога тваринам : [Електронний ресурс] : офіційний веб-сайт організації. Режим доступу: <https://www.db-tierhilfe.de/index.php>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.01.2019.
11. M. Schwantje. Die Liebe zu den Tieren. – Berlin, Verlag der neuen Gesellschaft, 1928. S. 114.

### References

1. Bohush A. M. Pedagogika dobra u spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [Pedagogy of good in the legacy of V.O. Sukhomlynsky] // Pedagogichni nauky : zb. nauk. pr. / Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Mykolaiv, 2014. Vyp. 1.46 (108). PP. 21–25. Bibliohr.: 7 nazv.
2. Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi: do 100-richchia vid dnia narodzhennia : biobibliohr. pokazhch. [Vasyl A. Sukhomlynsky: to the 100th anniversary of birth: biobibliographer. index] / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho ; uporiad.: O. V. Sukhomlynska, L. D. Berezivska, L.I.Straihorodska ta in. ; nauk. konsultant O. V. Sukhomlynska ; nauk. red. L.D.Berezivska ; bibliohr. red. Ye. F. Demyda. Vinnytsia : Tvory, 2018. 395 p. (Seriiia «Vydatni pedahohy svitu» ; vyp. 12).
3. Hartmann E. V. O. Sukhomlynskyi: krytyk radianskoi ta kapitalistychnoi systemy. Novyi pohliad na spadshchynu klasyka pedahohiky [O. Sukhomlynsky: critic of the Soviet and capitalist system. A New Look at the Legacy of the Classics of Pedagogy] [Pereklad z nimetskoj Iryny Hoshtynar] / Erika Hartmann // Shliakh osvity. 2010. № 1 (55). PP. 32–37. Bibliohr.: 25 nazv.
4. Deiaiki aspekty evoliutsii spryiniattia tvorchosti V. Sukhomlynskoho : doroha dozhynoiu v 40 rokov // V. O. Sukhomlynskyi u rozдумakh suchasnykh ukrainskykh pedahohiv: monohrafiia [Some aspects of the evolution of the perception of V. Sukhomlynsky creativity: a 40-year-old road / V.O. Sukhomlynsky in contemplation of modern Ukrainian teachers: monograph] / uporiad.: O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko; avt. kol.; O. V. Sukhomlynska, O. Ya. Savchenko, V. S. Kurylo, I. D. Bekh ta in. Luhansk : Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2012. PP. 74–96.

5. Sukhomlynskyi V. O. Budte dobrozychlyvymy [Sukhomlynskyi V.O. Be friendly]. – Sto porad uchytelevi. Vybr. tvory u 5-ty t. T. 2 K. : «Rad.shkola», 1976. 670 p.
6. Bitz S.ErikaGartmann: Tierliebe. DieVernunftderKinder : [book review by E. Hartmann]SilkeBitz // Altex. 2008. № 2. P. 141. Access mode: [http://www.altex.ch/resources/altex\\_2008\\_2\\_141\\_143\\_BookRev1.pdf](http://www.altex.ch/resources/altex_2008_2_141_143_BookRev1.pdf).
7. Gartmann E. Pädagogik zwischen Menschen und Guterproduktion. Zur Sittlichkeitserziehung von V. A. Suchomlynskyz / Erika Gartmann. München, 1984. 201 p.
8. Gartmann E. Tierliebe. DieVernunftderKinder / E. Gartmann. Berlin : Shaker Verlag, 2003. 220 p.
9. Günter Stolzenberg. Die ganze Tierwelt ruft um Hilfe. Drei Eichen Verlag, München. 1965. PP. 53–98.
10. Deutsch-BulgarischeStraßentier-Nothilfe. V. = German-Bulgarian Animal Aid: [Electronic resource]: The official website of the organization. Access mode: <https://www.db-tierhilfe.de/index.php>. – Title from the screen. Date revised: 01/15/2019.
11. M. Schwantje. Die Liebe zu den Tieren. Berlin, Verlag der neuen Gesellschaft, 1928. P. 114.

**Наталія Кропочева. Еріка Гартманн – дослідник діяльності В. А. Сухомлинського в Німеччині: ідеї педагогіки Добра в діяльності дослідниці 2003–2010 рр.**

*С учетом обзора публикаций Э. Гартманн 2003–2010 гг., направленных на поиски новых путей взаимодействия и «нового» отношения человека к природе и фауне, сформулированы основные взгляды автора на место человека в мире. Выявлены основные элементы системы ценностей в отношениях детей и животных. Обоснована зависимость возникновения жестокости и влияния ее на процесс социализации ребенка. На основании изложенных сведений о деятельности Э. Гартманн констатируется, что само понятие «любовь к животным» в ее понимании объединяет следующие элементы: эмотивный, эстетический и деятельностный, что в теоретическом смысле определенным образом структурирует организационную, содержательную направленность деятельности общественных организаций защиты бездомных животных в Германии.*

*Ключевые слова: Эрика Гартманн, социализация ребенка, любовь к животным.*

**Nataliia Kropocheva. Erica Hartmann – Researcher of V.O. Sukhomlynskyi's work in Germany: ideas of pedagogy of good in the research activity of 2003–2010**

*Taking into account the review of publications E. Gartmann in 2003–2010 aimed at finding new ways of interaction and the new relation of the person to the nature and fauna the main opinion of her author to the place of the person in the world is formulated and stated, basic elements of a system of values are revealed; the dependence of emergence of cruelty and its influence on process of socialization of the child is proved. On the basis of the stated data on activity E. Gartmann, it is noted that the concept "love to animals" of her understanding unites the following elements: emotivny, esthetic and activity that in theoretical sense definitely structures organizational, substantial orientation of activity of public organizations of protection of homeless animals in Germany.*

*Keywords: Erika Gartmann, socialization of the child, love to animals, pedagogy of good, socialization of the child.*